

5

શાંતિની શોધમાં : બુદ્ધ અને મહાવીર

અધ્યાયન નિષ્પત્તિ : SS 6.10 ભારતના નકશામાં મહત્વનાં ઐતિહાસિક સ્થળો અને અન્ય સ્થળોને દર્શાવે છે.

SS 6.18 પ્રાચીન કાળના વિવિધ ધર્મોના વિચારો અને મૂલ્યોનું વિશ્લેષણ કરે છે.

શૈક્ષણિક મુદ્દા :	ગૌતમ બુદ્ધ	મહાવીર સ્વામી
	→ ગૌતમ બુદ્ધ : પ્રારંભિક જીવન	→ મહાવીર સ્વામી : પ્રારંભિક જીવન
	→ ગૃહત્યાગ અને સાધના	→ ગૃહત્યાગ અને સાધના
	→ ઉપદેશ	→ ઉપદેશ
	→ મહાન સુધારક તરીકે	→ મહાન સુધારક તરીકે
	→ નિર્વાણ	→ નિર્વાણ

પ્રશ્ન - 1 નીચે આપેલા દરેક પ્રશ્નના ઉત્તર માટે આપેલા વિકલ્પોમાંથી સાચો વિકલ્પ શોધી ☐ માં લખો.

- ગૌતમ બુદ્ધ અને મહાવીર સ્વામી કઈ સદીમાં થઈ ગયા ? ☐ C
 (A) ઈ.પૂ. ચોથી સદી (B) ઈ.પૂ. પાંચમી સદી
 ✓ (C) ઈ.પૂ. છઠી સદી (D) ઈ.પૂ. 550
- ત્રિપિટક ગ્રંથો કયા ધર્મ સાથે જોડાયેલા છે ? ☐ A
 ✓ (A) બૌદ્ધ (B) જૈન
 (C) હિન્દુ (D) શીખ
- કપિલવસ્તુના ક્ષત્રિયો કયા નામથી જાણીતા હતા ? ☐ A
 ✓ (A) શાક્યો (B) મલ્લ
 (C) વિદેહ (D) લિચ્છવીઓ
- સિદ્ધાર્થનું પાલન પોષણ કોણે કર્યું હતું ? ☐ C
 (A) મહાદેવી (B) યશોધરા
 ✓ (C) મહાપ્રજાપતિ (D) ત્રિશલા દેવી
- બુદ્ધનો અર્થ શું થાય છે ? ☐ B
 (A) બળશાળી ✓ (B) જ્ઞાની
 (C) તોફાની (D) અજ્ઞાની
- બુદ્ધે આપેલા પ્રથમ ઉપદેશને શું કહેવાય છે ? ☐ D
 (A) પ્રવાજ્ય (B) નિર્વાણ
 (C) મહાભિનિષ્ક્રમણ ✓ (D) ધર્મચક્રપ્રવર્તન

7. જૈન ધર્મના પ્રથમ તીર્થંકર કોણ હતા ?

- ✓(A) આદિનાથ (B) પાર્શ્વનાથ
(C) મહાવીર સ્વામી (D) નેમિનાથ

A

8. વર્ધમાનની પુત્રીનું નામ શું હતું ?

- (A) મહાદેવી (B) ત્રિશલાદેવી
✓(C) પ્રિયદર્શની (D) યશોધરા

C

9. મહાવીર સ્વામી કયા સ્થળે નિર્વાણ પામ્યા હતા ?

- (A) કુંડગામ (B) કુશીનારા
(C) નાલંદા ✓(D) પાવાપુરી

D

10. નીચેનામાંથી કયા રાજા ગૌતમ બુદ્ધ અને મહાવીર સ્વામીના સમકાલીન ગણાય છે ?

- ✓(A) બિંબિસાર (B) અજાતસત્રુ
(C) ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય (D) સમ્રાટ અશોક

A

પ્રશ્ન - 2 (A) યોગ્ય શબ્દો વડે નીચેનાં વિધાનોની ખાલી જગ્યાઓ પૂરો.

- લામા તરીકે જાણીતા સાધુઓ બુદ્ધ ધર્મમાં જોવા મળે છે.
- સિદ્ધાર્થનો સારથી દિગ્ગજી હતો.
- બુદ્ધે પોતાનો પહેલો ઉપદેશ સ્તીરનાથ માં આપ્યો હતો.
- જૈન ધર્મમાં કુલ તીર્થંકરોની સંખ્યા ૨૪ છે.

(B) બંધ બેસતાં જોડકાં રચો.

વિભાગ - અ	ઉત્તર	વિભાગ - બ
1. સિદ્ધાર્થ	1. - <u>D</u>	(A) મહાવીર સ્વામીનું મૂળ નામ
2. વર્ધમાન	2. - <u>A</u>	(B) સિદ્ધાર્થના સારથી
3. પાર્શ્વનાથ	3. - <u>E</u>	(C) મહાવીર સ્વામીના મોટાભાઈ
4. રાહુલ	4. - <u>F</u>	(D) ગૌતમ બુદ્ધનું મૂળ નામ
5. નંદિવર્ધન	5. - <u>C</u>	(E) 23 મા તીર્થંકર
		(F) ગૌતમ બુદ્ધના પુત્ર

પ્રશ્ન - 3 (A) નીચેનાં વિધાનો સાચાં છે કે ખોટાં તે જણાવો.

1. બૌદ્ધ ધર્મ વિશે જાણવા માટે જાતક કથાઓ ઉપયોગી છે.
2. સિદ્ધાર્થનાં લગ્ન રાજકુમારી યશોદા સાથે થયા હતા.
3. સિદ્ધાર્થના પ્રિય ધોડાનું નામ ચેતક હતું.
4. વર્ધમાન જૈન ધર્મના ચોવીસમા તીર્થંકર હતા.
5. પોતાના મન અને ઈન્દ્રિયો પર વિજય પ્રાપ્ત કરનાર 'જિન' તરીકે ઓળખાય છે.

✓
X
X
✓
✓

(B) નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર એક-બે વાક્યોમાં લખો.

1. સિદ્ધાર્થનો જન્મ કયા સ્થળે થયો હતો? સિદ્ધાર્થે ઉર્ફે ગૌતમ વૃદ્ધની જન્મ દ.અ. પૂર્વે 566 માં શ્રુત્તીદેવ વખતે આલાદિવાન. દારૂ લાવી હતી.
2. બૌદ્ધ ધર્મના ચાર સિદ્ધાંતો કયા નામથી ઓળખાય છે? પ્રૌણ્ડ દર્શન. આજ સિદ્ધાંતો વધારાં સત્ય કે 'અમરુદ દર્શન' નામથી ઓળખાયા છે.
3. ગૌતમ બુદ્ધ મુખ્ય સંદેશો કયો આપ્યો છે? ગૌતમ વૃદ્ધ ઉપદેશ વધારાં હતી કે અંસાર દુઃખમલ દી. દુઃખનું કારણ તૃષ્ણા છે. વખતે દુઃખની નાશ તૃષ્ણાની ત્યાગ છે.
4. કયા ગ્રંથોની મદદથી જૈન ધર્મ વિશે જાણી શકાય છે? વધારાં મગ્ધીની કાદદી જૈન દર્શન તિહી મળી શકાય છે.
5. મહાવીર સ્વામીએ લોકોને કઈ ભાષામાં ઉપદેશ આપ્યો હતો? મગધી. સ્વામી રૂપે તીર્થંકર તીર્થાધારા પ્રાપ્ત વખતે અર્ધસાઝીમાં ઉપદેશ વધારાં.

પ્રશ્ન - 4 (A) નીચે આપેલા પાત્રોનો ટૂંકમાં પરિચય આપો.

1. ગૌતમ બુદ્ધ તેરથી બોલ્લદર્શન વધારાં હતા. તેમની જન્મ દ.અ. પૂર્વે 566 માં શ્રુત્તીદેવ વખતે આલાદિવાન. દારૂ લાવી હતી. તેમનું મુળ નામ સિદ્ધાર્થ હતું. વૈશામી પુર્ણિમાના દિવસે મોગલાના વૃદ્ધ નીચે વૈશામીની તપ કરતાં તેમની જ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ હતું. તેમની પહેલી ઉપદેશ આજના દર્શન વધારાં હતી. તેમની ઉપદેશ વધારાં કર્યું કે અંસાર દુઃખમલ દી. દુઃખનું કારણ તૃષ્ણા છે. વખતે દુઃખની નાશ (36) તૃષ્ણાની ત્યાગ છે. 80 વર્ષની વયે વૈશામી નજીક કુશીનારમાં તેરથી ગિર્વાણ (મૃત્યુ) વધારાં હતાં.

2. મહાવીર સ્વામી તીરથી જૈનધર્મના 24મો તીર્થંકર હો. તેમનું મૂળ નામ વર્ધમાન હતું. તેમની જન્મ કષ્ટિત કુળમાં વિકિરણદંત ગાંધારજીવ કુંડલાસમાં થયો હતો. 30 વર્ષની વયે તેમણે મુલ્યદા જીવનની ત્યાગ કર્યો હતો. તેમણે ઉપદેશ આપ્યો કે 'સત્ય ગાંધારની દરદાર કરનારે મુલ્યદાગ કરવી શ્રેયશી. અપહિંસાનું કડક પાલન કરવું શ્રેયશી. અપહિંસાની અર્થ 'ગાંધાર દારા ન કરવા' થયેલી નથી. પરંતુ 'કોઈ પણ જીવને કાટ ન આપવું' થયેલી દારા હો. તીરથી જૈન ધર્મના મહાન અધ્યક્ષ અને સમાજના 'અદલિયાદ પ્રવર્તક' તરીકે ઓળખાય છે.

(B) નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર બે-ત્રણ વાક્યોમાં લખો.

1. ગૌતમ બુદ્ધ અને મહાવીર સ્વામીના ઉપદેશોમાં કઈ સમાનતાઓ જોવા મળે છે? (મંગીચી અંજારની ભરો અને દુઃખી ભરેલી ગાંધારી હો. તીરથી દરદારની દરદાર કરે છે અને કર્મવાદની અદલત આપે છે. તીરથી જો અનુભવી કરો છે કે જો સૌને સમાન ગાંધાર અને સમાજના કોઈ-નીચના લીધવા ન હોવા શ્રેયશી, પ્રાણીઓ પૂતી દારા આપવી શ્રેય ઉપદેશો આપ્યા છે.)
2. સિદ્ધાર્થે શા માટે મુલ્યદાગ કરવાનો નિર્ણય લીધો? ભગવાન 30 વર્ષની વયે દામપ્રાપ્તિ અને સત્યની જીંદગી આદે તેમણે પીતાના રાજવી પ્રવિવાદ અને રાજાની ત્યાગ કરી અંજારાની વનવાનું નકડી કરું.
3. 'સમ્યક દર્શન'નો અર્થ સમજાવો. 'સમ્યક દર્શન'ની અર્થ આરી રીતે દરદાર દારા હો. સમ્યક દર્શન અંજારા ભાષાની શબ્દ હો.
4. મહાવીર સ્વામીએ આપેલા ઉપદેશને તમારા શબ્દોમાં લખો. (1) કોઈ પણ પ્રકારની હિંસા ન કરવી. પ્રાણીઓની દારા કરવી થી જ અનુભવે આશું કરવા હો (2) હંમેશાં સત્યનું પાલન કરવું, અને આદે કોઈની ત્યાગ કરવી. (3) કલ્યાણ પાળ રીતી ન કરવી. (4) જરૂરિયાત કરતાં વધારે આજીવનસુખી

દાન-દાન્ટો, વ્યાખુત્તલી, વસ્ત્રો વગેરેની સંગ્રહ ન કરવી (૨) જૈન સાધુઓ અને સાધ્વીઓએ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું મેંદર્યી.

પ્રશ્ન - 5 નીચે આપેલા પારિભાષિક શબ્દોની સમજૂતી આપો.

1. ધર્મિક પ્રવર્તન દાનપ્રાપ્તિ બાદ બુદ્ધ સામ્રાજ્ય ગયા. જ્યાં તેમણે તેમના જૂના વ્રાહ્મણમિત્રી ગણ્યા. સૌ પ્રથમ વાપત તેમણે આ પાંચ વ્રાહ્મણમિત્રીને સારનાથ ખાતે ઉપદેશ આપ્યો. બુદ્ધના આ પ્રથમ ઉપદેશને દર્ગચણિય વર્તન કહે છે.
2. નિર્વાણ બોલે દર્શનાં કીર્ત મહાપુરુષના મૃત્યુ ને નિર્વાણ કહેવામાં આવી છે. નાગવાન બુદ્ધ 80 વર્ષની વયે કુપીનાથમાં નિર્વાણ પામ્યા હતા.
3. અહિંસા મહાવીર આગ્રી માનતા હતા કે હિંસાથી માનવસમાજનું સૌથી મોટું કલહ છે. કીર્તિપાલ રાકાણની હિંસા કરવી એ પાપ છે. તાળામાં જાનના શુભની પણ શુભવાની વ્યવધિકાર છે. મનમાં પણ હિંસા કરવી મેંદર્યનહી.
4. અપરિગ્રહ એનુદેવી ચીત્તાની જરૂરિયાત કરતાં વધારે બીજવસ્તુઓ, દાન-દાન્ટો, વ્યાખુત્તલી, વસ્ત્રોને સંગ્રહ કરવી મેંદર્યી નહિ. જેવની જરૂરિયાત હોય તેટલું જ જાખવાથી સંગ્રહવૃત્તિ દરે અને પરિભ્રમી ગણીલી સુદા રમનાજ જેવી બીજવસ્તુઓ પહોંચી તેવી મહત્ત્વની સંદેશ તેમણે આપ્યો.

પ્રશ્ન - 6 નીચેના જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મના સ્થાનો ભારતના રેખાંકિત નકશામાં દર્શાવો.

1. સારનાથ	2. કપિલવસ્તુ	3. કુંડગામ
4. પાવાપુરી	5. સાંચી	6. લુંબીની
7. પાલિતાણા		

